

EKONOMINĖS KRIZĖS IŠŠŪKIAI TEISĖJO IR TEISMŲ NEPRIKLAUSOMUMUI

Dainius Žalimas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros profesorius
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: Dainius.Zalimas@tf.vu.lt

Elena Masnevaite

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros lektorė
socialinių mokslų daktarė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: elena.masnevaite@tf.vu.lt

Šiame straipsnyje¹ identifikuojami ir analizuojami 2008–2012 metų ekonominės krizės Lietuvoje iššūkiai pagrindiniams teismų nepriklausomumo principo elementams: teisėjo nepriklausomumui ir teismų instituciniam nepriklausomumui. Straipsnyje siekiama įvertinti ekonominės krizės įtaką teismų nepriklausomumui patikrinant hipotezę, kad ekonomikos recesijos sąlygomis mažinamos teismų nepriklausomumo ir žmogaus teisės į teisminę gynybą garantijos. Pagrindinė straipsnio išvada yra ta, kad ši hipotezė pasitvirtino iš dalies, t. y. ekonominė krizė, be jos laikotarpiui būdingų grėsmių teismų nepriklausomumui, atvėrė ir kai kurias galimybes optimizuoti teismų veiklą didinant asmens teisių teisminės gynybos veiksmingumą.

This article identifies and analyzes the challenges of economic crisis of 2008–2012 in Lithuania posed to the main elements of the principle of judicial independence: independence of individual judges and institutional independence of judiciary. This article aims to assess the impact of the economic crisis to the judicial independence by verifying the hypothesis that the guarantees of judicial independence (and human right to judicial defense) are diminished during the economic recession. The main conclusion of the article is that this hypothesis is confirmed in part, i.e. apart from the typical threats to the judicial independence, the economic crisis also opened some opportunities to optimize the judiciary activities increasing efficiency of judicial defense.

Įvadas

Teismas yra vienintelė institucija valstybėje, vykdanči teisingumą, tačiau ši aksioma savaime negarantuoja teisingumo vykdymo kokybės, teismų veiklos efektyvumo. Dar vienas iš pirmųjų valdžių padalijimo teorijos apologetų Ch. Montesquieu teigė, jog būtina teisingumo vykdymo prielaida, kad sprendimą dėl šalių ginčo priimtų nešališkas ir neutralus trečiasis asmuo – teisėjas. Įdomu pažymėti, kad šis valdžių padalijimo teorijos klasikas nemanė, kad teismas turėtų funkcionuoti kaip trečioji

¹ Mokslinis tyrimas finansuojamas Europos socialinio fondo lėšomis pagal visuotinės dotacijos priemonę (Projekto Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-03-085).

valdžia². Tačiau Ch. Montesquieu laikais teismas vykdė bene vienintelę funkciją – nagrinėjo privačių asmenų tarpusavio ginčus. O šiuolaikinėje visuomenėje teismas nebėra vien ginčų sprendimo institucija: įvairiose valstybėse teismai taip pat vykdo konstitucinės kontrolės, administracinės justicijos, teisės aiškinimo, jos spragų užpildymo ir kitas funkcijas. Visuomenės gyvenime nuolat vyksta įvairūs ekonominiai, socialiniai, kultūriniai ir kiti pokyčiai, kartu su šiais procesais plečiasi ir teismo kompetencijai priklausančių bylų įvairovė. Teismai turi užtikrinti ne tik pozityviosios teisės stabilumą, bet ir jos plėtojimą, pritaikymą besikeičiančioms visuomenės gyvenimo sąlygoms. Todėl neatsitiktinai manoma, kad teismas, aiškindamas teisę, kartu iš dalies ir ją kuria.

Taigi šiuolaikiniam teismo procesui būdingas nepaprastai padidėjęs teisėjo vaidmuo aiškinant teisę, skatinantis teisėją būti aktyvų ir kūrybišką pozityviosios teisės interpretatorių, o ne pasyvų ir bejausmį pozityviosios teisės cituotoją³. Šiuolaikinėse demokratijose teismo paskirtis yra saugoti teisinės valstybės pagrindus, ginti žmogaus teises ir neleisti jų pažeisti trumparegiškais ir vienadienės politinės naudos motyvais grindžiamais kitų valdžios šakų sprendimams. Tai ypač aktualu ekonominių krizių metu.

Suprantama, kad tokio vaidmens teismas negalėtų atlikti, jeigu nebūtų nepriklausomas. Demokratinėje ir teisinėje valstybėje nepriklausomumas yra neatskirama teismo sąvokos dalis: nuo įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios priklausomas teismas apskritai negali būti vadinamas teismu⁴. Akivaizdu, kad tikroji teismų nepriklausomumo būklė atspindi demokratijos išsivystymo lygį, parodo, kiek ir kokių mastu valstybėje įtvirtintos žmogaus teisių ir laisvių gynimo garantijos, identifikuoja, ar valstybėje egzistuoja teisei valstybei būdingi bruožai – pagarba žmogaus teisėms ir nuoseklus valdžių padalijimas. Todėl neatsitiktinai Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) teisėjo ir teismų nepriklausomumo principą yra įvardijęs kaip vieną iš pagrindinių demokratinės valstybės bruožų⁵. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs ir tai, kad teismo nepriklausomumas yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingo bylos išnagrinėjimo, taigi ir pasitikėjimo teismu sąlyga⁶. Iš tikrųjų be nepriklausomo teismo būtų neįmanoma asmenų teisių teisminė gynyba, taigi kultų grėsmė ir žmogaus teisėms apskritai. Tai bene geriausiai atskleidžia didžiulę teismų nepriklausomumo principo reikšmę žmogaus teisių apsaugai ir teisinės valstybės pagrindams.

Kadangi teisminė valdžia skirta užtikrinti teisėtumą ginant žmogų nuo kitų valstybės valdžių savivalės, neišvengiama ir tam tikra teisminės bei kitų valstybės valdžių santykių įtampa⁷. Su vienokiais ar kitokiais teismų nepriklausomumo principo pažeidimais susiduria, ko gero, visos valstybės, tačiau ypač daug sunkumų užtikrinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą patiria santykinai naujos Vidurio ir Rytų Europos demokratijos – tarp jų ir Lietuva. Dėl demokratijos tradicijų ir teisinės kultūros stokos politikai kartais neatsispiria pagundai siekti daryti įtaką teismui įvairiais būdais ir priemonėmis, pavyzdžiui, veikdami teisėjų atrankos ir skyrimo procesą, atlyginimus ir kitas teisėjų socialines garan-

² Plačiau apie tai žr.: MONTESQUIEU, Ch. *De l' esprit de lois*. Paris: Vedel ediction, 1964; MASON, SH. M. *Montesquieu's Idea of Justice*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1975.

³ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*, I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 76.

⁴ Pavyzdžiui, po 2014 m. kovo 19 d. sprendimo, skirto pagrįsti Krymo aneksijai, Rusijos konstitucinis teismas vargiai galėtų vadintis teismu. Toks visiškai ignoruojantis tarptautinę teisę (ir Rusijos konstituciją) sprendimas yra akivaizdus šios institucijos absoliučios priklausomybės nuo Rusijos prezidento įrodymas.

⁵ *Inter alia* Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 101-2264.

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 14-445.

⁷ VALANČIUS, V. *Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000, p. 104.

tijas, viešai pareiškdami apie siekius riboti teismų kompetenciją, nevykdydami teismų sprendimų ar juos ignoruodami. Svarbu pažymėti, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumui įtaka gali būti daroma ir per žiniasklaidą⁸. Nors kiekvienas turi teisę kritikuoti ir reikšti savo nuomonę dėl priimto teismo sprendimo arba sąžiningai komentuoti vykstantį teismo procesą, tačiau teismo kritika dar nepriėmus sprendimo, vienos ar kitos bylos šalies „nuteisimas“ dar iki proceso pabaigos yra kišimasis į teisingumo vykdymą⁹. Tokios ir panašios grėsmės teisėjo ir teismų nepriklausomumui sustiprėja ekonominės krizės sąlygomis, kai nepriteklių kamuojama visuomenė būna kupina įtampos. Dažnai, norint pasiekti ekonomikos stabilizaciją, žmogaus teisės ir laisvės, o kartu ir viena iš reikšmingiausių jų užtikrinimo garantijų – teismų nepriklausomumas nustumiamos į antrąjį planą. Todėl neatsitiktinai pasaulinės ekonomikos recesijos pasekmė ir palydovė paprastai yra žmogaus teisių krizė.

Taigi šio straipsnio objektas – specifiniai 2008–2012 metų ekonominės krizės Lietuvoje iššūkiai pagrindiniams teismų nepriklausomumo principo elementams: teisėjo nepriklausomumui ir teismų instituciniam nepriklausomumui. Šie iššūkiai daugiausia susiję su dvejopa įtampa: teisės santykio su politika įtampa, kylančia iš to, kad teisminės valdžios kontrolės objektu tapo ne visada teisėti politinės valdžios sprendimai, kuriais siekta įveikti ekonominę krizę, taip pat teisės santykio su visuomene įtampa, kylančia dėl to, kad visuomenėje ne visada teigiamai sutinkami (arba ji net skatinama nesutikti) teisminės valdžios sprendimai, įvertinantys politinės valdžios sprendimų dėl ekonominės krizės įveikimo teisėtumą. *Straipsnio tikslas* – įvertinti ekonominės krizės įtaką teisėjo ir teismų nepriklausomumui. Jam įgyvendinti iškelti šie tyrimo uždaviniai: atskleisti teismų nepriklausomumo principo turinį išskiriant pagrindinius jo elementus, identifikuoti specifinius ekonominės krizės iššūkius ir įvertinti jų poveikį pagrindiniams teismų nepriklausomumo principo elementams. Tyrimo hipotezė atitinka bendrąją ekonominės krizės poveikio žmogaus teisėms hipotezę, kad ekonomikos recesija yra žmogaus teisių garantijų ir teisėtų lūkesčių siaurinimo priežastis: t. y. šiame straipsnyje atliekamu tyrimu siekiama patikrinti hipotezę, kad ekonomikos recesijos sąlygomis mažinamos teismų nepriklausomumo ir žmogaus teisės į teisminę gynybą garantijos. Tyrime daugiausiai naudoti analitinis, sisteminis, lyginamasis, aprašomasis ir kiekybinės analizės metodai.

1. Teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo samprata ir elementai

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109, 114 straipsniuose įtvirtinant teismų nepriklausomumo principą nustatyta, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi; teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo; valstybės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų ar piliečių kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą draudžiamas ir užtraukia įstatymo numatytą atsakomybę. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas įtvirtintas ir ordinarinės teisės aktuose, *inter alia* Civilinio proceso kodekso 21 straipsnyje, Teismų įstatymo 2–3, 5 ir kituose straipsniuose. Teismų nepriklausomumo principo reikšmę rodo ir jo įtvirtinimas tarptautinės teisės aktuose: Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 10 straipsnyje, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnyje, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje. Itin daug dėmesio šiam principui skiriama Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos Mi-

⁸ Šiame kontekste įdomu pažymėti, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT) jurisprudencijoje teisėjo kritikai taikomi griežtesni reikalavimai nei kitų viešųjų asmenų kritikai, pripažįstant, jog konflikto atveju pirmumą reikia teikti teismų nepriklausomumui ir nešališkumui, o ne spaudos ir nuomonių laisvės išraiškai (Žr., pvz., EŽTT 1989 m. vasario 22 d. sprendimą byloje *Barfod v. Denmark*, pareiškimo Nr.11508/85; 1995 m. balandžio 26 d. sprendimą byloje *Prager and Oberschlick v. Austria*, pareiškimo Nr. 15974/90).

⁹ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*, I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 76.

lano kongreso 1985 m. gruodžio 13 d. rezoliucijoje Nr. 40/146 patvirtintuose Pagrindiniuose teismų nepriklausomumo principuose¹⁰. Imtis visų priemonių teisėjų nepriklausomumui užtikrinti reikalaujama Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijose: 1994 m. spalio 13 d. rekomendacijoje Nr. R(94)12 „Dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir vaidmens“, 2010 m. lapkričio 17 d. rekomendacijoje Nr. (2010)12 „Dėl teisėjų: nepriklausomumas, veiksmingumas ir atsakomybė“. Šiuo aspektu svarbi ir Europos Tarybos ekspertų parengta bei Europos Tarybos 1998 m. liepos 8–10 d. Strasbūro daugiašaliame susitikime patvirtinta Europos chartija dėl teisėjų statuso, pagal kurią teisėjų statusas nustatomas atsižvelgiant į jų kompetenciją, nepriklausomumą ir nešališkumą, kurių kiekvienas asmuo teisėtai tikisi iš teismo ir teisėjo; nors chartija neturi privalomosios galios, joje įtvirtinti teisėjų ir teismų veiklos principai yra gairė Europos Tarybos valstybių narių įstatymų leidėjams. Žinoma, yra ir kitų tarptautinės teisės aktų, įtvirtinančių ir plėtojančių teismų nepriklausomumo principą, tačiau jų analizė nėra šio straipsnio tyrimo tikslas.

Nors visuotinis teismų nepriklausomumo principo pripažinimas nekelia abejonių, kyla klausimas – o koks gi yra šio principo turinys? Ar tai nėra tik teisinė abstrakcija, suvokiama ir interpretuojama atsižvelgiant į situaciją? Gal tai tik teisės doktrinai patraukli sąvoka, neturinti praktinio pritaikymo?

Prieš pradėdant atsakyti į šiuos klausimus tikslinga pažymėti, kad dėl teismo vaidmens pokyčių visuomenėje keitėsi ir požiūris į teismų nepriklausomumo principo turinį. Jis ilgainiui plėtėsi. Šiuolaikinių tendencijų nebeatitinka anksčiau vyravęs požiūris, kad teisėjas turi būti nepriklausomas tik bylos nagrinėjimo metu, tapatinant teismo nepriklausomumą tik su teisingumo vykdymu. Mat tokia pozicija pernelyg supaprastintų teismų nepriklausomumą: atrodytų, kad pakaktų vienintelės nepriklausomumo garantijos – nesikišimo į konkrečios bylos nagrinėjimą¹¹. Todėl būtų sunku vienareikšmiškai apibūdinti teismų nepriklausomumo principą. Visuotinai tik sutinkama, kad teismo nepriklausomumas yra būtina jo nešališkumo prielaida¹². Teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra ne tikslas, o tik priemonė tinkamam, sąžiningam, nešališkam bylų nagrinėjimui užtikrinti. Pažymėtina, kad EŽTT praktikoje teismo nepriklausomumo ir nešališkumo sąvokos glaudžiai susijusios, nepriklausomumo stoka sutampa su nešališkumo objektyviojo aspekto trūkumais ir dažnai nagrinėjamos kartu¹³. Tai, kad šios sąvokos yra neatskiriamos, atsispindi ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, kurioje ne kartą pasisakyta, kad nepriklausomumas – ne savitiksliis dalykas ir ne privilegija, o teisėjo pareiga, išplaukianti iš konstitucinės kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės pažeidžiamos, teisės turėti nešališką ginčo arbitrą¹⁴.

¹⁰ Pagal Pagrindiniuose teismų nepriklausomumo principuose įtvirtintą pirmąjį principą teisminės valdžios nepriklausomumo garantijos privalo būti nustatytos konstitucijoje arba įstatymuose, valstybės ir kitos institucijos yra įpareigos jas gerbti ir jų paisyti. Pagal antrąjį principą teisminė valdžia sprendimus turi priimti nešališkai, remdamasi faktais ir vadovaudamasi įstatymu, be jokių apribojimų, neteisėtos įtakos, prievartos, spaudimo, grasinimo arba kišimosi (tiesioginio ar netiesioginio). Pagal trečiąjį principą teismai yra kompetentingi visais teisminiais klausimais ir turi išskirtinę teisę spręsti, ar jiems perduota byla priklauso įstatymo nustatytai jų kompetencijai. Ketvirtuoju principu uždraudžiama neteisėtai arba nesankcionuotai kištis į teisingumo vykdymo procesą arba persvarstyti teismų sprendimus; pagal šeštąjį principą teismams turi būti suteikta teisė ir pareiga užtikrinti teisminio nagrinėjimo teisingumą, o septintuoju principu valstybė įpareigojama skirti teismams atitinkamas priemones jų funkcijoms vykdyti.

¹¹ VALANČIUS, V. *Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000, p. 25.

¹² RUSSELL, P. H.; O'BRIEN, D. *Judicial Independence in the Age of Democracy: Critical Perspectives from around the World*. Charlottesville, Va., London: University Press of Virginia, 2001, p. 1–24.

¹³ Pvz., žr.: EŽTT 1997 m. vasario 25 d. sprendimą byloje *Findlay v. The United Kingdom*, pareiškimo nr. 22107/93.

¹⁴ *Inter alia* Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 134-6860; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 20-967.

Turbūt labiausiai paplitęs būdas teismų nepriklausomumo principo turiniui atskleisti teisės doktrinoje yra šio principo samprata remiantis jo vidiniu ir išoriniu elementais¹⁵. Vidinis nepriklausomumas reiškia bylą nagrinėjančio teisėjo (teisėjų kolegijos) gebėjimą visiškai atsiriboti nuo šalių, jų atstovų, teismo vadovų, giminaičių ir kitų artimų asmenų galimos įtakos bylai nagrinėti ar jos baigčiai; jis taip pat suponuoja teisėjo (teisėjų kolegijos) atsiribojimą nuo savo paties subjektyvių pažiūrų, įsitikinimų, asmeninių nuostatų ir nuotaikų. Žinoma, tokį dalyką sunku sureguliuoti. Todėl labai svarbus išorinis nepriklausomumas, dar vadinamas funkcinio nepriklausomumu. Jo esmė – draudimas bet kokiems asmenims kištis į teisingumo vykdymą. Įdomu pažymėti, kad šie teisėjo ir teismų nepriklausomumo elementai turi sąsają su EŽTT jurisprudencijoje išskiriamais subjektyviu ir objektyviu teismo (ir teisėjo) nešališkumo elementais. Subjektyvusis nešališkumas reiškia tai, kad nė vienas teisėjas neturi išankstinio nusistatymo ar nėra tendencingas¹⁶. Šio nešališkumo elemento pažeidimus įrodyti yra labai sunku, todėl EŽTT yra konstatavęs, kad teisėjo asmeninis nešališkumas turi būti preziumuojamas tol, kol neįrodoma priešingai¹⁷. EŽTT yra konstatavęs, kad pagal objektyvųjį testą turi būti nustatyta realių faktų, kurie keltų abejonių dėl teisėjo nešališkumo¹⁸. Objektyvusis testas dažniausiai susijęs su hierarchiniais ar kitokiais teisėjo ar kitų proceso dalyvių ryšiais¹⁹. Kiekvienu konkrečiu atveju turi būti sprendžiama, ar aptariamo ryšio pobūdis ir laipsnis yra toks, kad rodytų teismo nešališkumo stoką²⁰. Be kita ko, sprendžiant teisės į nešališką teismą pažeidimo klausimą, svarbu netgi tai, kaip susidariusi situacija ir esančios aplinkybės atrodo kiekvienam objektyviam stebėtoju²¹.

Akivaizdu, kad ekonominės krizės iššūkiai pirmiausia yra iššūkiai išoriniam teismų nepriklausomumui. Tokiam nepriklausomumui suvokti svarbus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas²², kuriame išskirti du neatsiejami teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo aspektai: teisėjo ir teismų, vykdančių teisingumą, nepriklausomumas – procesinis nepriklausomumas, kuris yra būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga, taip pat teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas (kaip konstatavo Konstitucinis Teismas, teisminė valdžia, būdama savarankiška, negali būti priklausoma nuo kitų valdžių *inter alia* dėl to, kad ji vienintelė formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu; tik būdama savarankiška, nepriklausoma nuo kitų valdžių, teisminė valdžia gali įgyvendinti savo funkciją – vykdyti teisingumą). Apibūdinti tokią teismų nepriklausomumo sampratą padeda ir EŽTT jurisprudencija, kurioje ne kartą konstatuota, kad, nustatydamas, ar teismas gali būti laikomas nepriklausomu (tiek nuo kitų valdžios šakų, tiek nuo bylos šalių), EŽTT atsižvelgia į: 1) teisminės institucijos narių skyrimo tvarką, jų įgaliojimų trukmę ir atleidimo tvarką; 2) garantijas, užtikrinančias apsaugą nuo išorės spaudimo; 3) institucijos nepriklausomumo regimybę; 4) nešališkumą²³.

Tačiau, kai kurių autorių nuomone, teismų nepriklausomumo skirstymas į elementus yra santykinis, negalintis visiškai atspindėti šio principo turinio, todėl tiksliausiai šį principą apibūdina jo garantijos²⁴. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, aiškindamas *inter alia* Konstitucijos 5, 109, 112,

¹⁵ MASNEVAITĖ, E.; ŠINKŪNAS, H. Teismų nepriklausomumo samprata. Iš *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 147.

¹⁶ EŽTT 1989 m. gegužės 2 d. sprendimas byloje *Hauschildt v. Denmark*, pareiškimo nr. 10486/83.

¹⁷ EŽTT 1982 m. spalio 1 d. sprendimas byloje *Piersack v. Belgium*, pareiškimo nr. 8692/79.

¹⁸ EŽTT 1996 m. gegužės 20 d. sprendimas byloje *Pullar v. the United Kingdom*, pareiškimo nr. 22399/93.

¹⁹ EŽTT 2005 m. liepos 15 d. sprendimas byloje *Mežnarić v. Croatia*, pareiškimo nr. 10955/03.

²⁰ EŽTT 1996 m. gegužės 20 d. sprendimas byloje *Pullar v. the United Kingdom*, pareiškimo nr. 22399/93.

²¹ EŽTT 2005 m. rugsėjo 5 d. sprendimas byloje *Salov v. Ukraine*, pareiškimo nr. 65518/01.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 109-3192.

²³ *Inter alia* EŽTT 1984 m. birželio 28 d. sprendimas byloje *Campbell and Fell v. the United Kingdom*, pareiškimo nr. 7819/77; 1989 m. birželio 22 d. sprendimas byloje *Langborg v. Sweden*, pareiškimo nr. 11179/84.

²⁴ VALANČIUS, V. *Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000, p. 26.

115 straipsnių nuostatas, formulavo plačią teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų sistemos oficialiąją konstitucinę doktriną, kurioje išskiriamos tokios garantijos: teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumas; teisėjo asmens neliečiamumas; teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijų realumas; teisminės valdžios, kaip visavertės valdžios, savivalda; teismų finansinio ir materialinio techninio aprūpinimo garantijos (organizacinis nepriklausomumas). Mokslinėje literatūroje šios garantijos dar grupuojamos į teisėjų asmeninio nepriklausomumo garantijas ir teisminės valdžios nepriklausomumo institucines garantijas²⁵. Tačiau reiktų pažymėti, kad Konstitucinio Teismo doktrinoje nėra pateikta išsamaus teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų sąrašo, nustatomos tik esminės garantijos, aiškinami jų elementai²⁶. Suprantama, kad dėl šio straipsnio apimties ir ribotų tyrimo tikslų nėra galimybės pristatyti visą Konstitucinio Teismo suformuluotą konstitucinę teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų doktriną, tačiau svarbu pažymėti, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje visos minėtos garantijos aiškinamos kartu kaip vieną kitą lemiančios. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra nedalomas: visos jo garantijos susijusios, teisingumui vykdyti gali būti pakenkta pažeidus bet kurią iš jų²⁷.

Apibendrinant ir mėginant koncentruotai atskleisti teismų nepriklausomumo principo turinį, reiktų sutikti su autoriais, kurie skiria du pagrindinius šio principo elementus²⁸: 1) teisėjo nepriklausomumas; 2) teismų (institucinis) nepriklausomumas, apimantis ir visos teismų sistemos nepriklausomumą²⁹. Toliau šiame straipsnyje tiriama ekonominės krizės įtaka būtent šiems teismų nepriklausomumo principo elementams, ypač su šiais elementais susijusioms garantijoms, kurios yra labiausiai pažeidžiamos ekonominės krizės metu – teisėjo socialinio ir materialinio pobūdžio garantijoms, teismų aprūpinimo ir jų apsaugos nuo kitų valdžių spaudimo garantijoms.

2. Ekonominės krizės iššūkiai teisėjo nepriklausomumui

Kadangi teisėjas nagrinėja visuomenėje kylančius interesų konfliktus ir asmenų interesų konfliktus su valstybe, jis turi būti ne tik aukštos profesinės kvalifikacijos bei nepriekaištingos reputacijos, bet ir materialiai nepriklausomas ir saugus dėl savo ateities³⁰. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje ne kartą pabrėžė, kad valstybė privalo nustatyti tokias teisėjų socialines (materialines) garantijas, kurios atitiktų teisminės valdžios ir teisėjo konstitucinį statusą ir jam einant pareigas, ir nutrūkus jo įgaliojimams, jo orumą, funkcijas ir atsakomybę³¹. Turbūt nereikia išsamiai įrodinėti, kad svarbiausia teisėjo socialinė garantija yra *deramas atlyginimas*, tačiau prasidėjus pasta-

²⁵ MASNEVAITĖ, E.; ŠINKŪNAS, H. Teismų nepriklausomumo samprata. Iš *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 150–151.

²⁶ BIRMONTIENĖ, T. Konstitucinės teismų nepriklausomumo doktrinos bruožai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2013, nr. 3(31), p. 261.

²⁷ *Inter alia* Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 110-4511; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 134-6860.

²⁸ Žr.: STEVENS, R. *The Independence of the Judiciary*. Oxford: Calendron Press, 1993, p. 183; SHETREET, S. *Judicial Independence: New Conceptual Dimensions and Contemporary Challenges*, in SHETREET, S.; DESCHENES, J. *Judicial Independence*. Dordrecht/Boston/Lancaster: Martinus Nijhoff Publishers, 1985, p. 590.

²⁹ GINDER, J. *Guaranties of Judicial Independence*. Juridica international, 1996, p. 75–76 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.juridicainternacional.eu/?id=12423>>.

³⁰ BUTKEVIČIUS, L.; KŪRIS, E.; ŠINKŪNAS, H. Teisėjų asmeninio nepriklausomumo garantijos. Iš *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 195.

³¹ *Inter alia* Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 110-5411; 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 134-6860; 2011 m. vasario 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 20-967.

rajai ekonominei krizei Lietuvoje teisėjų atlyginimais³² buvo laikinai sumažinti, o krizei nesibaigiant tas sumažinimas vis buvo pratęsiamas kiekvienais naujais biudžetiniais metais.

Šiame kontekste reiktų pažymėti, kad kai kuriose valstybėse draudimas mažinti teisėjų atlyginimą yra tiesiogiai įtvirtintas konstitucijose: pavyzdžiui, Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijos trečio straipsnio pirmame skyriuje įtvirtintas tiesioginis draudimas mažinti teisėjų atlyginimus, kol teisėjai eina savo pareigas. Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunolas yra konstatavęs, kad net tada, kai valstybėje susiklosto itin sunki ekonominė situacija, teisėjų atlyginimai turi būti ypač saugomi nuo pernelyg didelių pasikeitimų³³. Čekijos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, kad teisėjai turi neatimamą teisę į nemažinamą atlyginimą³⁴, tačiau laikinas pagrįstas teisėjų *bruto* atlyginimo įšaldymas negali būti laikomas teisėjų nepriklausomumo pažeidimu³⁵. Slovėnijos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teisėjo atlyginimo mažinimo apsauga yra skirta užtikrinti teisėjo nepriklausomumą ir turi būti suprantama kaip apsauga nuo bet kokių kėsinimosi į teisėjo atlyginimo mažinimą, kurio teisėjas negalėjo tikėtis savo pareigų ėjimo metu³⁶.

Tačiau, kaip pažymi Europos Komisija „Demokratija per teisę“ (toliau – Venecijos komisija), jei nėra konkrečių besąlygiškai draudžiančių teisėjų atlyginimų mažinimą konstitucijos nuostatų, įstatymų leidėjas turi tam tikrą diskrecijos laisvę mažinti teisėjų atlyginimus ekonominės krizės metu³⁷. Pavyzdžiui, Latvijos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad teisėjai taip pat yra piliečiai ir jų ypatinga padėtis ir vaidmuo nesuteikia jiems imuniteto situacijomis, kai valstybė esant išskirtinėms sąlygoms priima sprendimus savo gyventojų naudai, taip pat ir ekonominės recesijos laikotarpiu, kai valstybė yra priversta sumažinti visų iš valstybės biudžeto finansuojamų institucijų finansavimą – tokiais atvejais yra leistina nukrypti nuo principo, draudžiančio mažinti teisėjų atlyginimą³⁸. Kitų valstybių konstituciniai teismai taip pat yra pasisakę, kad draudimas mažinti teisėjų atlyginimą nėra absoliutus, kaip antai Slovėnijos Respublikos Konstitucinis Teismas, kuris yra pažymėjęs, kad teisėjų atlyginimų sumažinimas yra pateisinamas tik esant tikrai išimtinėms aplinkybėms, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes³⁹.

Taigi teisėjų atlyginimų mažinimas esant išimtinėi padėčiai (atsižvelgiant į sunkėjančią valstybės ekonomikę, finansinę padėtį, kai nebuvo surenkamos lėšos valstybės biudžeto įstatyme numatytoms reikmėms finansuoti) pats savaime gali būti pateisinamas ir negali būti traktuojamas kaip teisėjų nepriklausomumo principo pažeidimas. Tačiau, pasak Venecijos Komisijos, ekonominės krizės metu mažinant teisėjų atlyginimus turi būti atsižvelgiama į tai, ar sumažintas atlyginimas išlieka suderinamas su teisėjo profesijos orumu ir teisėjui tenkančia atsakomybe⁴⁰.

³² Teismų įstatymas ir kiti teisėjų socialines garantijas nustatę įstatymai buvo ne kartą keičiami, kol buvo išleistas ir 2008 m. lapkričio 15 d. įsigaliojo Teisėjų atlyginimų įstatymas, nustatęs visų teisėjų atlyginimų dydžius ir jų skaičiavimo tvarką. Nuo 2009 m. sausio 1 d. galioja ir Teisėjams nesumokėtos darbo užmokesčio dalies grąžinimo įstatymas, kuriuo bandoma spręsti įsisenėjusią problemą, kai daugelis Lietuvos teisėjų bylinėjasi su savo valstybe dėl atlyginimų sumažinimo 1999 m. pabaigoje ir nuo tada susikaupusio valstybės įsiskolinimo.

³³ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. vasario 18 d. sprendimas, bylos nr. 12/03.

³⁴ Čekijos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. rugsėjo 15 d. sprendimas, bylos Nr.PL.US 13/99. *Sbirka zakonu*, 233/1999 Sb.

³⁵ Čekijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 2 d. sprendimas, bylos nr. PL. US. 13/08. *Sbirka zakonu*, 104/2010 Sb.

³⁶ Slovėnijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 7 d. sprendimas, bylos nr. U-I-60/06, U-I-214/06, U-I-228/06.

³⁷ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Amicus curiae brief for the constitutional court of „The former Yugoslav Republic of Macedonia“ on amendments to several laws relating to the system of salaries and remunerations of elected and appointed officials. Venice, 2010 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)038-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)038-e).

³⁸ Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. sausio 18 d. sprendimas, bylos nr. 2009-110-01.

³⁹ Slovėnijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. sprendimas, bylos n. U-I-159/08-18.

⁴⁰ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Amicus curiae brief for the constitutional court of „The former Yugoslav Republic of Macedonia“ on amendments to several laws relating to the system of salaries

Šiame kontekste pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2013 m. liepos 1 d. nutarimu⁴¹ pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai teisėjų atlyginimų mažinimą, kuris buvo viena iš priemonių atsakant į kilusią ekonominę krizę. Tokio verdikto priešastis buvo ne tai, kad apskritai negalima tokia viešųjų finansų taupymo priemonė, o konkretus šios priemonės pobūdis – neproporcingas ir net diskriminacinis teisėjų atlyginimų mažinimo mastas. Konkrečiai, ginčytame Teisėjų atlyginimo įstatymo priedėlyje (2009 m. balandžio 28 d. redakcija, įsigaliojusi 2009 m. gegužės 1 d., 2009 m. liepos 17 d. redakcija) įtvirtintas teisinis reguliavimas turėjo tokią įtaką teisėjų atlyginimams mažinti ekonominės krizės metu (nevertinant bazinio dydžio pokyčių):

- teisėjų pareigybių pareiginės algos (atlyginimo) koeficientai sumažinti skirtingu mastu, vertinant procentais: nuo 17,69 proc. (Lietuvos apeliacinio teismo teisėjo, apygardos teismo skyriaus pirmininko, apygardos administracinio teismo pirmininko pavaduotojo) iki 35,06 proc. (Konstitucinio Teismo teisėjo);
- teisėjų pareigybių pareiginės algos koeficientai sumažinti didesniu mastu, vertinant procentais, negu daugumos 11–20 pareigybių kategorijų valstybės tarnautojų pareiginės algos koeficientai; Konstitucinio Teismo pirmininko ir teisėjo atlyginimo koeficientai sumažinti daug didesniu mastu, vertinant procentais, negu valstybės tarnautojų pareiginės algos koeficientai;
- Konstitucinio Teismo pirmininko atlyginimo koeficientas sumažintas 34,98 proc., Konstitucinio Teismo teisėjo – 35,06 proc.⁴², taigi šie koeficientai sumažinti akivaizdžiai didesniu mastu, vertinant procentais, nei kitų teisėjų pareigybių pareiginės algos koeficientai; tokiu mastu sumažinti Konstitucinio Teismo pirmininko ir teisėjo atlyginimo koeficientai iš esmės priartinti prie Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininko pareiginės algos koeficiento; tokiu teisiniu reguliavimu, atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinio Teismo pirmininkui ir teisėjams nenumatytas priedas už išstarnautus Lietuvos valstybei metus, buvo sudarytos prielaidos Konstitucinio Teismo pirmininko, teisėjo atlyginimą iš esmės priartinti prie kai kurių bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų teisėjų, kuriems mokamas maksimalus šiuo metu įmanomas priedas už išstarnautus Lietuvos valstybei metus, atlyginimų, suvienodinti su tais atlyginimais ar net padaryti mažesnę už juos.

Taigi tokiomis teisėjų atlyginimų mažinimo priemonėmis buvo iš esmės sugriauta visa teisėjų atlyginimų sistema. Atsižvelgiant į tai Konstituciniam Teismui neliko nieko daugiau, kaip 2013 m. liepos 1 d. nutarime konstatuoti, kad tokiomis priemonėmis buvo nustatytas neproporcingas teisėjų atlyginimų mažinimo mastas, pažeistos laikotarpiu iki itin sunkios ekonominės, finansinės padėties susidarymo valstybėje nustatytų skirtingų teisėjų pareigų atlyginimų dydžių proporcijos, taip pat teisėjų ir kitų asmenų (valstybės tarnautojų, valstybės politikų ir pareigūnų, prokurorų) atlyginimų dydžių proporcijos, t. y. nesilaikyta ankstesnėje Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuluotų iš valstybės ar savivaldybių biudžetų atlyginimus gaunančių asmenų atlyginimų mažinimo konstitucingumo kriterijų (kartu nepaisyta iš Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalies nuostatos „kiekvienas žmogus <...>

---

and remunerations of elected and appointed officials. Venice, 2010 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)038-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)038-e)

⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 103-5079.

⁴² Ironiška, kad Konstitucinio Teismo teisėjo atlyginimas buvo sumažintas šiek tiek didesniu mastu (vertinant procentais) nei šio teismo pirmininko atlyginimas, kuris ir taip yra didesnis. Tai tik viena iš detalių, kuri parodo, kad teisėjų atlyginimų mažinimu iš tiesų nesiekta socialinio solidarumo, o veikia jis taikytas paskubomis be jokių aiškesnių kriterijų. Dar viena tai liudijanti detalė yra tai, kad, kaip aišku iš Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimo, Respublikos Prezidento atlyginimo koeficientas kažkodėl įstatymų leidėjo apskritai nemažintas, kitaip nei kitų valstybės pareigūnų ir tarnautojų.

turi teisę <...> gauti teisingą apmokėjimą už darbą“). Be to, Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad toks teisėjų atlyginimų mažinimas traktuotinas kaip kėsinimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą.

Reikėtų paminėti, kad šis Konstitucinio Teismo nutarimas nebuvo palankiai sutiktas politinės valdžios atstovų, ir tokie neigiami atgarsiai viešojoje erdvėje juntami iki šiol. Šio Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimo metu Konstituciniam Teismui pirmininkavęs R. K. Urbaitis buvo siūlomas (pasibaigus jo kaip Konstitucinio Teismo pirmininko ir teisėjo įgaliojimams) į Vyriausiąją tarnybinės etikos komisiją (toliau – ir VTEK) ir Seime turėjo teisintis, kodėl Konstitucinis Teismas ėmėsi spręsti valstybės sektoriaus darbuotojų, tarp jų ir teisėjų, atlyginimo sumažinimo klausimą⁴³. Paminėtina, kad po tokio svarstymo Seimas balsavo prieš buvusio Konstitucinio Teismo pirmininko R. K. Urbaičio skyrimą VTEK nariu. Tad gali kilti klausimas, ar toks politikų elgesys nėra ne tik nepelnytas atlygis buvusiam Konstitucinio Teismo pirmininkui (nes pirmininkas tėra vienas iš devynių Teismo teisėjų, priimančių Teismo nutarimus), bet ir tam tikras spaudimas Teismui, kad esami teisėjai pagalvotų apie galimus padarinius jų ateities karjerai, jei Teismo sprendimai netenkintų politikų norų.

Kita svarbi teisėjo socialinė (materialinė) garantija – *teisėjo pensija*. Konstitucinis Teismas 2010 m. birželio 29 d. nutarime antikonstituciniu pripažino teisinį reguliavimą, tiksliau jo nebuvimą – legislatyvinę omisiją, kad ekonominės krizės sąlygomis (2009 metais) sumažinus ir valstybines socialinio draudimo, ir valstybines (ne tik teisėjų) pensijas, Vyriausybė nebuvo įpareigota parengti ir patvirtinti dideliu mastu sumažintų valstybinių pensijų kompensavimo tvarkos aprašą – ją Seimas įpareigojo tokį aprašą parengti tik dėl senatvės ir netekto darbingumo pensijų⁴⁴. Konstitucingumo patikros neišlaikė ir teisėjų valstybinių pensijų dydžio reglamentavimas, nes, nustatant maksimalų pensijos dydį, nebuvo atsižvelgta į atskirų teismų sistemų ypatumus, o nustatytoji dydžių diferencijavimo schema sudarė prielaidas niveliuoti labai skirtingą teisėjo darbo stažą įgijusių teisėjų pensijų dydžius ir paskirti labai skirtingo dydžio valstybines pensijas panašų darbo stažą įgijusiems teisėjams. Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas atidėjo šio savo nutarimo paskelbimą daugiau nei keturiems mėnesiams, kad įstatymų leidėjas turėtų laiko pakoreguoti įstatymus taip, jog jie atitiktų Konstituciją. Nors šis terminas seniai pasibaigė, bet iki šiol tai nėra padaryta⁴⁵. Taigi toks įstatymų leidėjo neveikimas gali būti traktuojamas ne tik kaip grėsmė teisėjo asmeniniam nepriklausomumui, bet ir Konstitucinio Teismo kaip institucijos nepriklausomumui, nes teismų sprendimų nevykdymas ir jų ignoravimas taip pat laikytini šio principo pažeidimu. Pažymėtina, kad, atsižvelgiant į tai, jog minėtas teisinis reguliavimas taip ir nebuvo pakeistas, teisėjų valstybinių pensijų dydis šiuo metu nustatomas vadovaujantis Vyriausybės 2003 m. sausio 21 d. nutarimu Nr. 68 patvirtintais Teisėjų valstybinių pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatais bei Nacionalinės teismų administracijos direktoriaus įsakymu. Akivaizdu, kad tokia situacija neužtikrina teisėjo materialinio saugumo, nes teisėjas negali tiksliai

⁴³ Sprendimas dėl atlyginimų tebepersekoja [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/sprendimas-del-atlyginimu-tebepersekoja.d?id=65812814>>.

⁴⁴ Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas teisėjų socialinių garantijų, *inter alia* (valstybinių) pensijų, mažinimo ekonominės krizės sąlygomis neišskiria iš kitų asmenų, kuriems pensija yra paskirta ir mokama iš valstybės (ir valstybinio socialinio draudimo) biudžeto, tokių pat garantijų.

⁴⁵ 2014 m. vasario 18 d. Konstituciniame Teisme gautas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo prašymas, kuriame *inter alia* prašoma išaiškinti, ar Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo nuostatos reiškia ir tai, kad asmenys, kuriems teisėjų valstybinės pensijos buvo paskirtos ir mokamos remiantis Konstitucinio Teismo teisės akte suformuluotos konstitucinės doktrinos dėl teisėjų valstybinių pensijų apskaičiavimo ir mokėjimo pagrindu (pavyzdžiui, dėl to, kad įstatymų leidėjas nepakeitė teisėjų valstybinių pensijų teisinio reguliavimo, kai Konstituciniam Teismui, pripažinus atitinkamas Teisėjų valstybinių pensijų įstatymo nuostatas prieštaraujančiomis Konstitucijai, neliko teisinio reguliavimo, pagal kurį būtų galima apskaičiuoti ir mokėti šias pensijas) įgijo teisę, jog jiems tokio dydžio teisėjų valstybinės pensijos, kokios buvo paskirtos ir mokamos, būtų mokamos ir toliau ir tokia jų teisė yra ginama pagal Konstituciją, *inter alia* Konstitucijos 23, 52 straipsnius.

žinoti, kokio dydžio pensijos tikėtis pasibaigus jo kaip teisėjo įgaliojimams. Tačiau viešojoje erdvėje kalbant apie teisėjų valstybines pensijas, šis aspektas paprastai visada nutylimas, pabrėžiant dabartinių teisėjų valstybinių pensijų dydį.

Apibendrinant ekonominės krizės iššūkius teisėjo nepriklausomumui galima teigti, kad svarbiausių teisėjo socialinių (materialinių) garantijų⁴⁶ (atlyginimo, pensijų) mažinimas tokiu būdu, kaip jis buvo padarytas, galėtų būti vertinamas ir kaip kėsintis į teisėjo procesinį nepriklausomumą, nes, neužtikrinus teisėjo ekonominio nepriklausomumo, teisėjas nėra apsaugotas nuo spaudimo, kuriuo gali būti siekiama daryti įtaką jo sprendimams ir elgesiui teisme. Reikėtų pažymėti, kad kitoms teisėjo nepriklausomumo garantijoms, t. y. teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumui, teisėjo asmens neliečiamumui, ekonominės krizės metu ypatingų grėsmių nekilo.

3. Ekonominės krizės iššūkiai teismų instituciniam nepriklausomumui

3.1. Ekonominės krizės iššūkiai bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų nepriklausomumui

Dėl ekonomikos nuosmukio sustiprėję neigiami socialiniai reiškiniai sudarė prielaidas atitinkamai didėti visų rūšių bylų skaičiui teismuose. Smarkiai padidėjęs darbo krūvis ekonominės krizės laikotarpiu tapo visos teismų sistemos iššūkiu. Remiantis Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos apžvalgoje pateiktais duomenimis, 2006–2009 metais teismų sistemos gaunamų bylų skaičius pirmojoje instancijoje padidėjo 46 proc., apeliacinės instancijos teismuose išnagrinėta 47 proc. daugiau bylų⁴⁷. 2010 metais atliktoje Lietuvos Respublikos teismų sistemos veiklos procesų analizėje⁴⁸ teigiama, kad pagrindinė smarkiai išaugusios teismų sistemos apkrovimo priežastis – pablogėjusi finansinė ir ekonominė šalies situacija, dėl kurios padaugėjo įvairių nemokumo atvejų⁴⁹.

Teismų sistemos apkrovos padidėjimas teismus palietė nevienodai. Minėtoje Teismų sistemos veiklos procesų analizėje tvirtinama, kad apylinkių teismų apkrova per dvejus metus (nuo 2007 m. pradžios iki 2009 m. pradžios) padidėjo 52, 2 proc.; apygardų teismų sistemų apkrautumas per šiuos metus išaugo 64,1 procento. Šiuose teismuose pirmojoje instancijoje gautų civilinių bylų skaičius padidėjo net 218 proc., baudžiamųjų bylų – 18,8 proc. Visoje teismų sistemoje labiausiai kito Lietuvos apeliacinio teismo apkrautumas – 2009 metais civilinių bylų šiame teisme buvo gauta 79,5 proc., o baudžiamųjų bylų – 21,6 proc. daugiau nei 2007 metais. Iš Lietuvos apeliacinio teismo atsakymo BNS⁵⁰ matyti, kad šiame teisme ypač padaugėjo tam tikrų kategorijų bylų, pvz., civilinių bylų, kuriose nagrinėjami įmonių bankrotų, restruktūrizavimo, laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimai⁵¹. Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apkrova 2009 metais sumažėjo. Įdomu pažymėti, kad

⁴⁶ Šiuo metu įstatymuose įtvirtintos šios teisėjų socialinės garantijos: 1) atlyginimas; 2) valstybinė pensija; 3) išėitinė išmoka; 4) atostogos; 5) mokymas ir kvalifikacijos kėlimas; 6) žalos ir patirtų išlaidų atlyginimas.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos teismų sistemos veiklos procesų analizė, 2010 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/dokumentai/teismu%20maketas.pdf>.

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ Daugiausiai prie bendro bylų skaičiaus augimo prisidėjo bylos, susijusios su prievolių teise, – jų 2009 metais gauta 119 proc. daugiau nei 2006 metais.

⁵⁰ Metus bylų nagrinėjimo laukiančiuosius teismai tikisi paguosti elektroniniais laiškais, 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/law/metus-bylu-nagrinejimo-laukianciu-sius-teismai-tikisi-paguosti-elektroniniais-laiskais.d?id=47921601>.

⁵¹ Iš Lietuvos apeliacinio teismo atsakymo BNS matyti, kad prasidėjus krizei 2008-aisiais šis teismas gavo 1 725 bylas, 2007 metais tokių bylų buvo gauta 1 464, o 2006 metais – 1 169, įsibėgėjus krizei Apeliacinis teismas jau gavo 2 746 bylas, o 2010-aisiais – 3 651 bylą.

į priešingą pusę kito apygardų administracinių teismų gautų bylų skaičius – palyginti su 2007 metais, jis sumažėjo beveik du kartus, tačiau Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme (toliau – LVAT) gautų bylų skaičius, priešingai nei apygardų administraciniuose teismuose, gerokai padidėjo. 2009 metais šiame teisme gauta 42 proc. daugiau bylų nei 2007 metais. LVAT pateiktame 2009 metų metiniame veiklos pranešime⁵² tvirtinama, kad, palyginti su 2005 metais, teisme darbų apimtis išaugo daugiau nei dvigubai (nuo 4 004 iki 8 448 bylų per metus)⁵³. Ir nors tokią statistiką iš dalies lėmė teisės aktų, reglamentuojančių administracinių teisės pažeidimų bylų teisingumą, pokyčiai, dėl padidėjusio darbo krūvio LVAT išaugus bylų nagrinėjimo trukmei, viešojoje erdvėje pasigirdo tam tikrų siūlymų naikinti šią teismo instituciją, perduodant jos kompetenciją Lietuvos Aukščiausiajam Teismui, taip pat buvo girdima siūlymų įvesti administracinės teisenos kasacijos institutą⁵⁴.

Neabejotinai svarbus teismų nepriklausomumo aspektas tokiomis sąlygomis – jų finansavimas ir materialinis techninis aprūpinimas. Tačiau valstybėje susiklosčius sunkiai ekonominei padėčiai, buvo mažinamos iš valstybės biudžeto skiriamos lėšos teismų sistemai apskritai ir kiekvienam teismui konkrečiai. Neigiami kai kurių teismų atsiliepimai apie susidariusią situaciją atspindėjo jų metinės veiklos pranešimuose ir kitoje pateikiamoje informacijoje, kurioje *inter alia* atkreipiamas dėmesys į tai, kad didėjantis darbo krūvis yra neproporcingas esamiems žmogiškiesiems ištekliams ir gaunamoms lėšoms (sumažinti asignavimai išlaidoms ir darbo užmokesčiui)⁵⁵, taip pat į tai, kad, susidarius tokiai situacijai, neįmanoma tinkamai vykdyti teisingumo, užtikrinti asmenų teisės kreiptis į teismą ir teisės į nešališką bylos nagrinėjimą, nes dėl turimo biudžeto teismai negali išnagrinėti bylos per protingą laiką, negali skirti ekspertizių, siūsti šaukimų apie teismo posėdžius, įteikti priimtų sprendimų kopijų, tiekėjams susimokėti už paslaugas ir pan.⁵⁶

Pažymėtina, kad pagal Konstitucinio Teismo oficialiąją konstitucinę doktriną, teismų finansavimą galima mažinti, jei valstybėje susiklosto itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, kai objektyviai trūksta lėšų teismų materialiniams ir finansiniams poreikiams užtikrinti⁵⁷. Tačiau manytina, kad ekonominės krizės metu sumažintas teismų finansavimas, atsižvelgiant į padidėjusį teismų darbo krūvį, taip pat į sumažėjusias teisėjų materialines (socialines) garantijas, buvo neproporcinga priemonė, kuri gali būti vertinama kaip sukėlusį grėsmę teismų instituciniam nepriklausomumui, o tam tikrais atvejais netgi ribojusi teismų galimybes tinkamai vykdyti teisingumą.

Tačiau, nepaisant susidariusios situacijos, kiekybinės reprezentatyvios Lietuvos visuomenės bei tam tikrų tikslinių grupių apklausos duomenimis (tikslinės teisininkų grupės), net 62,9 proc. apklaustųjų nemano, kad per krizę suprastėjo teismų darbas⁵⁸. Galbūt tokią teisininkų nuomonę atspindinti

⁵² Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, Metinis veiklos pranešimas, 2009 m. [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lvat.lt/lt/teismu-praktika/teismo-metiniai-pranesimai.html>.

⁵³ Tokią statistiką lėmė teisės aktų, reglamentuojančių administracinių teisės pažeidimų bylų teisingumą, pokyčiai. 2007–2008 metais buvo plečiamas apylinkių teismams priskirtinų nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylų sąrašas, o šios bylos yra tiesiogiai skundžiamos LVAT.

⁵⁴ Administraciniai teismai. Laikas reformuoti [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://lzinios.lt/lzinios/Lietuvoje/administraciniai-teismai-laikas-reformuoti/155661>.

⁵⁵ Kretingos rajono apylinkės teismo 2012 m. darbo apžvalga [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.google.lt/url?url=http://www.klat.lt/lt/kretingos-rajono-apylinkes-teismas/veikla-krtra/metine-apzvalga-krtra/172/download/1128.html&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ei=PtUbVKEbMaOCzAPbxYLQCQ&ved=0CBgQFjAB&sig2=kGcpUW2mf00inuj9maHu6w&usg=AFQjCNGTnfsy5wt6g9ROqcCgP8BvUNZhBg>.

⁵⁶ Trakų rajono apylinkės teismo 2011–2013 metų strateginės veiklos planas, 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: http://traku.teismas.lt/veikla/Strategija%20_2011-2013.doc.

⁵⁷ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 20-967.

⁵⁸ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa. II dalis: tikslinių grupių apklausos rezultatų pristatymas. Lietuvos mokslo tarybos visuotinės dotacijos projektas VPI-3.1-ŠMM-07-K-03-085 „Eko-

statistika iš dalies aiškinama tuo, kad įstatymų leidėjas vis dėlto ėmėsi tam tikrų priemonių padidėjusio teismų darbo krūvio problemoms spręsti. Pirma, priimti procesinių ir kitų įstatymų pakeitimai, kuriais siekta paskatinti teismo proceso koncentruotumą ir veiksmingumą. Tarp jų visų pirma paminėtini 2011 metais priimti Teismų įstatymo pakeitimai⁵⁹, kuriais įtvirtintas teismo procesą supaprastinęs, atpiginęs ir pagreitinęs elektroninės bylos institutas, taip pat 2011 metais priimti didelės apimties Civilinio proceso kodekso⁶⁰ ir Administracinių bylų teisenos įstatymo⁶¹, 2013 metais priimti Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimai⁶², kuriais *inter alia* išplėstos galimybės taikyti procesinių dokumentų įteikimą naudojant informacines technologijas, rašytinio bylos nagrinėjimo galimybės⁶³, atsisakoma rašytinio posėdžio protokolavimo ir kt. Apie šiuos pakeitimus teigiamai atsiliepiama ir teisininkų procesualistų mokslo darbuose⁶⁴.

Antra, teigiamai vertintina ir 2013 metais baigta Vilniaus, Kauno ir Šiaulių apylinkių teismų reorganizacija (vadinamoji mažoji teismų reforma), kurios metu, siekiant optimizuoti darbo išteklius, šiuose miestuose pradėjo veikti sujungti apylinkių teismai (apylinkių teismų skaičius sumažėjo nuo 54 iki 49). Šią reformą teigiamai vertina ir patys teisėjai, tvirtindami, kad dėl jos išsilygino darbo krūviai⁶⁵. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad Vilniaus, Kauno ir Šiaulių apylinkių teismų sujungimas buvo vykdomas kaip alternatyva siūlytam visuotiniam apylinkių teismų stambinimui. Vadinamąją didžiąją teismų reformą, pagal kurią, vietoje 49 apylinkių teismų turėtų likti 12, o Kauno, Šiaulių, Klaipėdos ir Panevėžio apygardų administraciniai teismai būtų sujungti į vieną, buvo siūloma įgyvendinti ir vėliau. Štai 2013 m. gegužės 3 d. Teisėjų taryba pritarė Teismų reformos koncepciją įgyvendinančių teisės aktų projektų paketui, tačiau reikia pažymėti, kad teisininkų bendruomenėje ši reforma vertinama prieštaringai. Ne visi teisėjai šią reformą įvertino palankiai⁶⁶, skeptiškai ją įvertino ir Vilniaus universiteto Teisės fakulteto mokslininkai. VU Teisės fakulteto Privatinių teisės katedros Civilinio proceso ir romėnų teisės institutas 2013 m. gruodžio 15 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai pateikė išvadą „Dėl Teisėjų tarybos pateiktos teismų reformos projekto“⁶⁷, kurioje tvirtinama, kad reformos

---

nominės krizės (recesijos) iššūkiai teisės viešpatavimui ir žmogaus teisėms“. Vykdytojas: UAB „Faktus Dominus“. Kaunas, 2014.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 36, 37, 93, 94, 120 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 37-1 straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 153-7826.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 85-4126.

⁶¹ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 11, 12, 21, 22, 23, 24, 34, 37, 39, 50, 51, 53, 57, 61, 62, 64, 66, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 85, 87, 93, 101, 105, 106, 107, 110, 118, 119, 121, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 137, 138, 142, 150, 155, 156, 157 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 85-4131.

⁶² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 71, 75, 120, 121, 126, 132, 139, 179, 183, 218, 219, 233, 236, 261, 273, 279, 285, 286, 317, 319, 426, 427, 428, 429, 432 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 131-1, 430-1 straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 75-3769.

⁶³ Minėtos apklausos tikslinėje teisininkų grupėje duomenimis, 38,6 proc. respondentų mano, kad teismų darbą labai pagerino galimybė nagrinėti bylas rašytinio proceso tvarka, ir 41,4 proc. apklaustųjų manymu, ši galimybė šiek tiek pagerino teismų darbo kokybę.

⁶⁴ Pvz., žr: NEKROŠIUS, V. 2011 metų civilinio proceso novelos. Ar pasiekti tikslai? Iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiėsčiui*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012, p. 380–395.

⁶⁵ Teismai džiaugiasi, bylos nagrinėjamos sparčiau [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/teismai-dziaugiasi-bylos-nagrinejamos-sparciau.d?id=64393942>>.

⁶⁶ Teismų reforma kelia abejonių. [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pajurionaujienos.com/?act=exp&sid=10624>>.

⁶⁷ Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinių teisės katedros Civilinio proceso ir romėnų teisės instituto 2013 m. gruodžio 15 d. išvada „Dėl Teisėjų tarybos pateiktos teismų reformos projekto“.

rengėjai nepakankamai išanalizavo vykdomos reformos padarinius bei kitus ne tokius kardinalius būdus norimiems tikslams pasiekti. Išvadoje *inter alia* tvirtinama, kad apylinkių ir apygardos administracinių teismų mechaniškas stambinimas gali sukurti palankias prielaidas politinei valdžiai daryti įtaką teismų nepriklausomumui. Nors šią reformą planuota įgyvendinti 2015 metais, tačiau neabejotina, kad ji bus atidėta, o galbūt ir visai nepradėta⁶⁸. Tačiau reikėtų pažymėti, kad Vilniaus, Kauno ir Šiaulių apylinkių teismų reorganizacija minėtoje išvadoje įvertinta kaip pasiteisinusi ir pagrįsta objektyviomis priežastimis. Taigi ekonominė krizė paskatino ir teigiamas teismų sistemos reformas, kurių galbūt nebūtų buvę imtasi esant kitokiai situacijai.

3.2. Ekonominės krizės iššūkiai Konstitucinio Teismo nepriklausomumui

Ekonominės krizės metu Konstitucinis Teismas susidūrė ir su tipiniais kitiems teismams iššūkiais, ir su specifiniais iššūkiais, susijusiais su Konstitucinio Teismo veikla vertinant ekonominės krizės įveikimo priemonių konstitucingumą. Kaip ir kitiems teismams, Konstituciniam Teismui iš valstybės biudžeto skiriamos lėšos ekonominės krizės laikotarpiu taip pat buvo mažinamos. Reikėtų paminėti ir tai, kad dėl valstybėje susiklosčiusios sunkios ekonominės ir finansinės situacijos neskirta papildomų valstybės lėšų individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimui, nuspręsta pakeisti šiems veiksams atlikti numatytus pasibaigusius terminus, ir „įvertinant valstybėje susiklosčiusią sunkią ekonominę-finansinę situaciją, ne tik pakeisti, bet ir atidėti šio instituto įgyvendinimui reikalingus terminus“⁶⁹. Ir nors jau kurį laiką kalbama apie ekonominės krizės pabaigą, Lietuvos teisinėje bendruomenėje, politiniuose sluoksniuose ir apskritai visuomenėje vykusios diskusijos ir iniciatyvos dėl individualaus konstitucinio skundo įvedimo neatnaujinamos. Įdomu pažymėti ir tai, kad, Kiekybinės reprezentatyvios Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausos duomenimis, 33,2 proc. apklaustųjų pritarė individualaus kreipimosi į Konstitucinį Teismą įvedimui, o 25,5 proc. nepritarė⁷⁰. Tačiau tikslinėje teisininkų grupėje tik 28,6 proc. apklaustųjų respondentų pritarė šio instituto įvedimui ir net 57,1 proc. apklaustųjų nepritarė, 81,4 proc. apklaustųjų šioje grupėje taip pat mano, kad, įvedus individualų kreipimąsi į Konstitucinį Teismą, jame dar pailgėtų bylų nagrinėjimo trukmė⁷¹.

Darbo krūvio išaugimo problema ekonominės krizės laikotarpiu neaplenkė ir Konstitucinio Teismo – labai padidėjo Konstituciniame Teisme gautų prašymų skaičius. Iš Konstitucinio Teismo interneto svetainėje pateikiamos statistinės informacijos⁷² matyti, kad 2008 metais gauti 48, 2009 metais – 67, o ekonominės krizės metu kilusių teisinių ginčų apogėjuje – 2010 metais net 157 prašymai iširti teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Daugelis tų prašymų buvo dėl prasidėjus ekonominei krizei priimtų teisės aktų nuostatų, kuriomis siekta sumažinti valstybės biudžeto išlaidas, *inter alia* skirtas socialinėms išmokoms,

⁶⁸ Teismų reforma kelia abejonių. [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pajurionaujienos.com/?act=exp&sid=10624>>.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gruodžio 17 d. nutarimas Nr. XI-577 „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 152-6823.

⁷⁰ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa. I dalis: reprezentatyvios Lietuvos visuomenės apklausos rezultatų pristatymas. Lietuvos mokslo tarybos visuotinės dotacijos projektas VPI-3.1-ŠMM-07-K-03-085 „Ekonominės krizės (recesijos) iššūkiai teisės viešpatavimui ir žmogaus teisėms“. Vykdytojas: UAB „Faktus Dominus“. Kaunas, 2014.

⁷¹ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa. II dalis: tikslinių grupių apklausos rezultatų pristatymas. Lietuvos mokslo tarybos visuotinės dotacijos projektas VPI-3.1-ŠMM-07-K-03-085 „Ekonominės krizės (recesijos) iššūkiai teisės viešpatavimui ir žmogaus teisėms“. Vykdytojas UAB „Faktus Dominus“. Kaunas, 2014.

⁷² Konstituciniame Teisme gautų ir išnagrinėtų prašymų ir paklausimų statistiniai duomenys 1993–2014 m. [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/Statistika.html>.

taip pat sumažintas valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų finansavimas iš valstybės biudžeto, taip pat ir šio sektoriaus darbuotojų atlyginimai, konstitucingumo. Taigi Konstituciniam Teismui teko nemenkas iššūkis – ne tik įvertinti, ar tokių krizės įveikimo priemonių nustatymą išties lėmė objektyvūs veiksniai ir ar tokie valstybės institucijų sprendimai ekonominės krizės sąlygomis yra Konstituciją atitinkanti proporcinga ir adekvati priemonė, bet ir susidoroti su nepaprastai padidėjusiu darbo krūviu.

Reaguodamas į padidėjusio darbo krūvio problemą Konstituciniame Teisme, įstatymų leidėjas taikė panašias proceso koncentruotumą ir veiksmingumą skatinančias priemones kaip ir bendrosios kompetencijos ir administraciniuose teismuose. 2011 metų pabaigoje Seimas priėmė Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53(1) straipsniu įstatymą⁷³, kuriuo siekta paspartinti konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimą, užtikrinti operatyvesnę konstitucinį teismo procesą⁷⁴. Šiais pakeitimais sudaryta galimybė konstitucinės justicijos bylas, kuriose tirama teisės akto atitikties Konstitucijai ar įstatymams, nagrinėti rašytinio proceso tvarka bei panaikintas teisinis reguliavimas, pagal kurį Konstitucinis Teismas neturi teisės nagrinėti kitų bylų tuo metu, kai jame yra pradėta nagrinėti ir nagrinėjama konkreti byla. Reikia pripažinti, kad šie pakeitimai turėjo įtakos greičiau nagrinėti bylas⁷⁵, štai 2013 metais, t. y. tais metais, kai Teismas minėjo savo veiklos dvidešimtmetį, Konstitucinis Teismas priėmė 25 nutarimus⁷⁶ – tai didžiausias skaičius per visą Konstitucinio Teismo veiklos laikotarpį⁷⁷.

Konstitucinio Teismo nutarimuose, kuriuose Teismas tyrė teisės aktų nuostatų, kuriomis siekta įveikti ekonominę krizę, atitiktį Konstitucijai, *inter alia* spręsti tokie klausimai – pensijų perskaičiavimas ir mokėjimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei situacijai⁷⁸, pensijų fonduose kaupiamų pensijų įmokos dydžio sumažinimas⁷⁹, 2009 metų valstybės biudžeto ir su juo susijusių įstatymų priėmimas⁸⁰, paskirtų motinystės (tėvystės) pašalpų sumažinimas⁸¹, valstybės tarnautojų ir teisėjų atlyginimų mažinimas⁸². Ne visi iš šių Konstitucinio Teismo nutarimų buvo palankiai sutikti kai kurių politinės valdžios atstovų. Pavyzdžiui, po minėto Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimo priėmimo žiniasklaidoje pasirodė nemažai politikų pasisakymų ne tik apie tai, kad Konstitucinis Teismas esą perima įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios galias vykdyti ekonominę politiką, bet ir rimtesnių grasinimų apriboti Konstitucinio Teismo kompetenciją⁸³ ar net visai panaikinti šią instituciją.

⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53(1) straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 154-7262.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 29, 41, 44, 55 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo 53(1) straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404623&p_query=&p_tr2=2.

⁷⁵ Tačiau šiame kontekste būtina pažymėti, kad greitesniam bylų nagrinėjimui nuo minėtų Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimų įsigaliojimo daugiau įtakos turėjo panaikintas teisinis reguliavimas, pagal kurį Konstitucinis Teismas neturi teisės nagrinėti kitų bylų tuo metu, kai jame yra pradėta nagrinėti ir nagrinėjama konkreti byla, bet ne galimybė bylas nagrinėti rašytinio proceso tvarka.

⁷⁶ Palyginti – 2012 metais Konstitucinis Teismas priėmė 16, 2011 metais – 14 nutarimų.

⁷⁷ Praėjusiais metais taip pat priimti du sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimų išaiškinimo ir trys sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą iširti teisės akto atitiktį Konstitucijai ar įstatymui arba pradėtą teiseną byloje nutraukti.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 109-5528.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 78-4063.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 19-938.

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 52-2604.

⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 103-5079.

⁸³ Seime sklando idėja apriboti Konstitucinio Teismo galias [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lrt.lt/naujienos/ekonomika/4/29475/seime_sklando_ideja_apriboti_konstitucinio_teismo_galias.

Viešojoje erdvėje ne kartą nuskambėjo siūlymai sekti Vengrijos pavyzdžiu, kurioje 2010 metais buvo apribotos Konstitucinio Teismo galios priimant sprendimus dėl biudžeto formavimo ir mokesčių politikos⁸⁴, ne kartą buvo siūloma, kad sunkmečiu Konstituciniam Teismui būtų draudžiama kištis į Vyriausybės fiskalines priemones. Viena Seimo narė net buvo pradėjusi rinkti Seimo narių parašus dėl Konstitucijos pataisos, kuria būtų naikinamas Konstitucinis Teismas, o jo funkcijos perduotos Lietuvos Aukščiausiajam Teismui⁸⁵. Svarbu paminėti, kad Europos teisės mokslininkų darbuose atkreipiamas dėmesys į tai, kad tokio pobūdžio kompetencijos apribojimai kaip Vengrijos konstitucinio teismo daugiau niekur pasaulyje nėra aptinkami ir yra vertinami neigiamai (kaip konstitucinė kontrrevoliucija)⁸⁶. Šiame kontekste reikėtų pažymėti ir tai, kad minėtos iniciatyvos rodo, jog kai kurie politikai siekė, kad bent jau kai kurie politinės valdžios sprendimai nebebūtų teisminės kontrolės objektu.

Tai, kaip kai kurie politikai manipuliuoja viešąja nuomone, atskleidžia ir pirmiau minėtos Kiekybinės reprezentatyvios Lietuvos visuomenės apklausos duomenys. Dėl Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimo būtina paminėti, kad respondentai skirtingai vertino teisėjų ir aukščiausių kategorijų valstybės tarnautojų atlyginimų mažinimo ekonominės krizės laikotarpiu mastą, atsižvelgiant į tai, kaip buvo formuluojamas klausimas. Kai respondentų buvo klausiama be papildomų paaiškinimų, dauguma nurodė, kad per krizę tiems, kurie gauna didesnę atlyginimą, jie atitinkamai ir mažinami turi būti didesniu procentu, o tais atvejais, kai buvo papildomai apibrėžiama grupė asmenų, turinčių aukštą kvalifikaciją ir (ar) didelį darbo stažą, taip kategoriškai nusiteikusių respondentų skaičius sumažėdavo⁸⁷. Tačiau politikai paprastai kalbėdavo tik apie būtinybę labiau nurėžti „turtingųjų“ atlyginimus, o antrojo, kvalifikacijos ir patirties aspekto, už kurį baudžiama didesniu atlyginimo sumažinimu, savo pasisakymuose paprastai apskritai neminėdavo.

Statistiniai duomenys rodo, kad viešojoje erdvėje girdima ekonominės krizės laikotarpiu priimtų Konstitucinio Teismo nutarimų kritika nepadarė reikšmingesnės ilgalaikės įtakos visuomenės pasitikėjimui šia institucija. Minėtos visuomenės apklausos duomenimis, 28,2 proc. apklaustųjų nesutinka su tuo, kad Konstitucinis Teismas, tirdamas teisės aktų, kuriais siekiama įveikti ekonominę krizę, teisėtumą, perima įstatymų leidžiamosios ir / arba vykdomosios valdžios galias vykdyti ekonominę politiką, ir tik 10,4 proc. su tuo sutinka⁸⁸. Teisinių tikslinėje grupėje su šiuo teiginiu nesutinka net 41,4 proc. respondentų ir net 70 proc. apklaustųjų šioje grupėje nepritarė, kad įstatymų leidžiamosios ir (ar) vykdomosios valdžios sprendimų, kuriais siekiama įveikti krizę, nebūtų galima ginčyti teisme. Pažymėtina ir tai, kad net 79,6 proc. respondentų mano, kad per krizę negali būti nukrypstama nuo Konstitucijos reikalavimų, o tikslinėje teisininkų grupėje – 81 proc.

Ekonominės krizės ir pokriziniu laikotarpiu pateikta nemažai Konstitucinio Teismo įstatymo (toliau – KTĮ) pakeitimo įstatymų projektų, kurie taip pat gali būti vertinami kaip politinio spaudimo priemonė, galinti kelti grėsmę šios institucijos nepriklausomumui. Iš tokių projektų paminėtini –

---

⁸⁴ Premjeras norėtų apriboti Konstitucinio Teismo galias [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/premjetas-noretu-apriboti-kt-galias>>.

⁸⁵ Viename savo interviu ši Seimo narė kaip vieną iš priežasčių, kodėl emėsi tokios iniciatyvos, įvardija minėtą Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimą. Žr. Konstitucinė krizė [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/aurelija-stancikiene.-konstitucine-krize>>.

⁸⁶ HALMAL, G. From the „Rule of Law Revolution“ to the Constitutional Counter-Revolution in Hungary. Iš *European Yearbook on Human Rights*, Vol. 12., Vienna: Neuer Wissenschaftlicher, 2012, p. 375–377.

⁸⁷ Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa. I dalis: reprezentatyvios Lietuvos visuomenės apklausos rezultatų pristatymas. Lietuvos mokslo tarybos visuotinės dotacijos projektas VPI-3.1-ŠMM-07-K-03-085 „Ekonominės krizės (recesijos) iššūkiai teisės viešpatavimui ir žmogaus teisėms“. Vykdytojas: UAB „Faktus Dominus“. Kaunas, 2014.

⁸⁸ Kiekybinė reprezentatyvi <...>.

KTĮ 84 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1788⁸⁹, kuriuo buvo siūloma nustatyti, kad Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo įsigalioja tik juos įgyvendinus Lietuvos Respublikos Seimo statuto 181² straipsnyje nustatyta tvarka⁹⁰; KTĮ 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1815⁹¹, kuriuo siūloma KTĮ įtvirtinti nuostatą, kad Konstitucinio Teismo balsavimo rezultatai dėl Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų būtų skelbiami viešai⁹²; KTĮ 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1134⁹³, kuriame siūloma šiuo metu KTĮ įtvirtintą 2/3 teisėjų kvorumą, reikalingą byloms nagrinėti ir nutarimams, išvadoms ar sprendimams priimti, padidinti iki 8 teisėjų; KTĮ 17 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-664(2)⁹⁴, kuriuo siūloma nuo 75 metrų iki 25 metrų sumažinti atstumą, iki kurio draudžiami mitingai piketai ir kitokie veiksmai iki Konstitucinio Teismo pastato.

Ir nors šios iniciatyvos nėra įgyvendintos, todėl dar negali būti vertinamos kaip tiesioginė grėsmė Konstitucinio Teismo instituciniam nepriklausomumui, tačiau tokio pobūdžio siūlymai bei minėti politikų pasisakymai žiniasklaidoje gali būti traktuojami kaip spaudimas Teismui priimant sprendimus konstitucinės justicijos bylose. Atitinkamai jie gali būti vertinami ir kaip kėsinimasis į teisėjo vidinį nepriklausomumą, ypač atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinis Teismas yra ne politinė, o teisės institucija ir viešojoje erdvėje neturi galimybių apsiginti dėl jam išsakomos paaštrėjusios politinės valdžios atstovų kritikos.

3.3. Ekonominės krizės iššūkiai teisminės valdžios nepriklausomumo regimybėje visuomenėje

Aptarti ekonominės krizės iššūkiai teisėjo ir atskirų teismų nepriklausomumui neabejotinai turėjo įtakos visuomenės požiūriui į visą teisminę valdžią, visuomenės pasitikėjimui teismais. Kiekybinės reprezentatyvios Lietuvos visuomenės apklausos, vykdytos 2014 metų vasarą, duomenimis, į klausimą „Ar pasitikite teismais?“ tik 3 proc. apklaustųjų atsakė, kad visiškai pasitiki, 24,9 proc. – kad labiau pasitiki nei nepasitiki, 28,5 proc. – nei pasitiki, nei nepasitiki, 23,4 proc. – labiau nepasitiki nei pasitiki, 20,3 proc. – visiškai nepasitiki⁹⁵. Ypač reiktų pabrėžti tai, kad net 77 proc. šioje apklausoje dalyvavusių asmenų neteko tiesiogiai susidurti su teismais, o tai įrodo, kad visuomenės nuomonė

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 84 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1788 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. birželio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=470667&p_tr2=2>.

⁹⁰ Kitaip tariant, projektu siūloma nustatyti, kad Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai įsigaliojotų tik įstatymų leidėjui dėl jų priėmus atitinkamus sprendimus. Turbūt nereikia išsamiai aiškinti, kad projekte siūlomos nuostatos prieštarauja konstituciniams valdžių padalijimo, teisėjo ir teismo nepriklausomumo principams, apskritai paneigia Konstitucinio Teismo kaip konstitucinės kontrolės institucijos paskirtį ir prasmę.

⁹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1815 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=470973&p_tr2=2>.

⁹² Pasitarimų kambario ir balsavimo rezultatų slaptumas yra priemonė išvengti galimos įtakos teisėjams, tokiu būdu užtikrinanti Teismo nepriklausomumą. Įdomu pažymėti, kad kai kuriose valstybėse (Belgijoje, Italijoje) šio principo pažeidimas laikomas nusikaltimu.

⁹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1134, [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458441&p_tr2=2>.

⁹⁴ Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 17 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-664(2) [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=466664&p_tr2=2>.

⁹⁵ Kiekybinė reprezentatyvi <...>.

daugiausia formavo viešojoje erdvėje sklandžiusi politikų ir žiniasklaidos kritika teismams. Taigi susidariusi situacija sukėlė grėsmę teismo kaip institucijos nepriklausomumo regimybei, kuri, kaip minėta, yra svarbus kriterijus EŽTT nustatant, ar teismas gali būti nepriklausomas.

Prie pagrindinių veiksnių, lemiančių visuomenės pasitikėjimo teismais lygį, priskirtina ne tik bylų nagrinėjimo trukmė, bet ir teismų veiklos viešumas. Paminėtina, kad net 40,9 proc. visuomenės apklausos dalyvių mano, kad teisminė valdžia yra uždara sistema, ir 62,8 proc. tai vertina kaip didelę blybę. Tarp būdų, rekomenduotinių teismų sistemos uždaramui mažinti, šios apklausos respondentai dažniausiai minėjo teismų veiklos viešinimą (41 proc.). Pažymėtina, kad teismo veiklos viešumo užtikrinimas yra ne tik teismo kaip institucijos, bet ir teismų *savivaldos* institucijų uždavinys. 2013 metais šioje srityje vyko daug pokyčių, kaip antai: visuomenės atstovai buvo įtraukti į teisėjų elgesio vertinimo procesą Teisėjų etikos ir drausmės komisijoje, taip pat į Teisėjų garbės teismo sudėtį, Teisėjų atrankos komisiją. Pačių teisėjų nuomone, tai davė teigiamų rezultatų – nusiskundimų dėl teisėjų veiklos mažėja (2013 metais Teisėjų etikos ir drausmės komisija gavo 100 skundų mažiau nei 2012 metais⁹⁶), tačiau visuomenės apklausos duomenys šiuo klausimu nėra tokie optimistiniai – 26,4 proc. apklaustųjų mano, kad visuomenės atstovų įtraukimas į teismų savivaldos institucijas yra tikslingas, tačiau net 33,8 proc. šiam teiginiui nepritaria.

Ekonominės krizės laikotarpiu buvo girdėti ir kitokių siūlymų viešinti teismų veiklą ir didinti visuomenės įtaką teismams, kurie dvelkia okupacinio sovietinio totalitarinio režimo palikimu. Populiariausias jų – iniciatyva teismuose įvesti teismo tarėjų arba prisiekusiųjų tarėjų institutą. Pažymėtina, kad, visuomenės apklausos duomenimis, 34,6 proc. apklaustųjų pritarė šio instituto įvedimui, 28,9 proc. nepritarė, tačiau teisininkų tikslinėje grupėje šio instituto įvedimui nepritarė net 54,3 proc. respondentų. Reikėtų pažymėti, kad šio instituto įvedimo nauda abejotina, ypač atsižvelgiant į tai, jog yra paskaičiuota, kad teismo tarėjų institutui įvesti prireiktų 70 mln. litų kasmet. Teismo tarėjų instituto įvedimo klausimas buvo plačiai diskutuojamas, atlikta ir mokslo tyrimų, pavyzdžiui, Lietuvos teisės institutas priėjo prie išvados, kad tarėjų institutas Lietuvai yra nereikalingas⁹⁷, jo įvedimas teismuose sunaikintų teismų izoliaciją nuo kasdienio politinio spaudimo, besikeičiančio visuomenės jėgų santykio ir valdžių kaitos. Pažymėtina, kad tarėjų institutas nėra Lietuvos teisinės tradicijos dalis: jis buvo įvestas sovietų okupacijos metais sovietiniuose „liaudies“ teismuose, kurie neturėjo nieko bendra su teismų nepriklausomumu. Atkuriant Nepriklausomybę buvo siekiama atsikratyti tokios teisės paveldo dalies, kuri asocijavosi su okupaciniu režimu, be to, tarėjų institutas laikytas demokratijos vaidinimu, bandymu pavaizduoti teismų atvirumą visuomenei⁹⁸. Vadinamieji liaudies tarėjai buvo asmenys teismuose, vadovaujant vienintelei partijai pašaukti įgyvendinti tariamai darbininkų ir valstiečių valdžią sovietinėje valstybėje, t. y. atstovavo ir įgyvendino ne visos visuomenės, o diktatūrinius partinius interesus⁹⁹.

Tam tikrą „sovietizmo ilgesį“ ekonominės krizės laikotarpiu galima pastebėti ir kitose politinėse iniciatyvose: tai ir minėti siekiai, kad politinės valdžios sprendimai nebūtų kontroliuojami teismų (pirmiausia Konstitucinio Teismo), taip pat teisėjų atlyginimų sistemą sugriovęs jų mažinimas, kuris gali būti matomas ir kaip bandymas įvesti „atlyginimų lygiavą“.

⁹⁶ Teismai džiaugiasi, bylos nagrinėjamos sparčiau [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/teismai-dziaugiasi-bylos-nagrinejamos-sparciau.d?id=64393942>>.

⁹⁷ TEISĖS INSTITUTAS. *Tarėjų instituto Lietuvos Respublikoje įsteigimo tikslingumas ir galimybės*, 2004 [interaktyvus. Žiūrėta 2014-11-03]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0125360.doc>>.

⁹⁸ GRIŠKEVIČ, L. *Autentiškos teismų sistemos sukūrimas Lietuvoje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013, p. 102.

⁹⁹ TEISĖS INSTITUTAS. *Tarėjų instituto* <...>.

Išvados

1. Išskirtini du pagrindiniai teismų nepriklausomumo principo elementai, kuriems turi įtakos ekonominei krizei suvaldyti taikomos priemonės: 1) teisėjo nepriklausomumas (pirmiausia teisėjo socialinio ir materialinio pobūdžio garantijos); 2) teismų institucinis nepriklausomumas, apimantis ir visos teismų sistemos nepriklausomumą. Su šiuo elementu susijusios garantijos, labiausiai pažeidžiamos ekonominės krizės metu, yra teismų aprūpinimas ir jų apsauga nuo kitų valdžių spaudimo.
2. Ekonominės krizės laikotarpiu padidėjo grėsmės abiem teismų nepriklausomumo principo elementams:
  - 2.1. svarbiausių teisėjo socialinių (materialinių) garantijų (atlyginimo, pensijų) mažinimas ekonominės krizės laikotarpiu (konkrečios Konstituciją pažeidžiančios mažinimo priemonės) gali būti vertinamos ir kaip kėsinimasis į teisėjo procesinį nepriklausomumą, nes, neužtikrinus teisėjo ekonominio nepriklausomumo, teisėjas nėra apsaugotas nuo spaudimo, kuriuo gali būti siekiama daryti įtaką jo sprendimams ir elgesiui teisme;
  - 2.2. sumažėjęs teismų finansavimas, atsižvelgiant į padidėjusį teismų darbo krūvį, taip pat į sumažėjusias teisėjų materialines (socialines) garantijas, gali būti vertinamas kaip neproporcinga krizės įveikimo priemonė, kėlusį grėsmę teismų instituciniam nepriklausomumui, o tam tikrais atvejais netgi ribojusi teismų galimybes tinkamai vykdyti teisingumą;
  - 2.3. be šių, visoms teismo institucijoms tekusių iššūkių, Konstituciniam Teismui dėl jo ypatingo vaidmens vertinant ekonominės krizės įveikimo priemones taip pat teko patirti itin paaštrėjusią politinės valdžios atstovų kritiką, kuri galėjo būti traktuojama kaip spaudimas Teismui priimančiam sprendimus konstitucinės justicijos byloje.
3. Ekonominės krizės iššūkiai teismų nepriklausomumui, ypač nepagrįsta politinės valdžios atstovų kritika ir iniciatyvos riboti teisminės valdžios galias, neabejotinai turėjo įtakos visuomenės požiūriui į visą teisminę valdžią, visuomenės pasitikėjimo teismais smukimui. Susidariusi situacija sukėlė grėsmę teisminės valdžios nepriklausomumo regimybei, paskatino okupacinio sovietinio totalitarinio režimo palikimu dvelkiančias politines iniciatyvas riboti teismų nepriklausomumą.
4. Ekonominė krizė paskatino ir teigiamas reformas teismų sistemoje, kurių galbūt nebūtų buvę imtasi esant kitokiai situacijai: buvo priimti procesinių ir kitų įstatymų pakeitimai, kuriais siekta paskatinti teismo proceso koncentruotumą ir veiksmingumą, taip pat įvykdyta kai kurių apylinkių teismų reorganizacija, kurios metu optimizuoti šių teismų darbo ištekliai, į teismų sistemos veiklą įtraukta daugiau visuomenės atstovų. Taigi tyrimo hipotezė pasitvirtino iš dalies, t. y. ekonominė krizė, be jos laikotarpiui būdingų grėsmių teismų nepriklausomumui, atvėrė ir galimybių optimizuoti teismų veiklą didinant asmens teisių teisminės gynybos veiksmingumą.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014; 1996, nr. 64-1501; 1996, nr. 122-2863; 2002, nr. 65-2629; 2003, nr. 32-1316; 2004, nr. 111-4123; 2004, nr. 111-4124; 2006, nr. 48-1701.
2. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 11, 12, 21, 22, 23, 24, 34, 37, 39, 50, 51, 53, 57, 61, 62, 64, 66, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 85, 87, 93, 101, 105, 106, 107, 110, 118, 119, 121, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 137, 138, 142, 150, 155, 156, 157 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 85-4131.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 71, 75, 120, 121, 126, 132, 139, 179, 183, 218, 219, 233, 236, 261, 273, 279, 285, 286, 317, 319, 426, 427, 428, 429, 432 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 131-1, 430-1 straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 75-3769.

4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 85-4126.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53(1) straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 154-7262.
6. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 36, 37, 93, 94, 120 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 37-1 straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 153-7826.
7. Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gruodžio 17 d. nutarimas Nr. XI-577 „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 152-6823.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53(1) straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 154-7262.

Teismų sprendimai

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 101-2264.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 109-3192.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 110-4511
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 134-6860.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 20-967.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 109-5528.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 78-4063.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 19-938.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 52-2604.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 103-5079.

Užsienio valstybių konstitucinės justicijos institucijų sprendimai

19. Čekijos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. rugsėjo 15 d. sprendimas, bylos nr. PL.US 13/99. *Sbirka zakonu*, 233/1999 Sb.
20. Čekijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 2 d. sprendimas, bylos nr. PL. US. 13/08. *Sbirka zakonu*, 104/2010 Sb.
21. Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. sausio 18 d. sprendimas, bylos nr. 2009-110-01.
22. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. vasario 18 d. sprendimas, bylos nr. 12/03.
23. Slovėnijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 7 d. sprendimas, bylos nr. U-I-60/06, U-I-214/06, U-I-228/06.
24. Slovėnijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. sprendimas, bylos nr. U-I-159/08-18.

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

25. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. spalio 1 d. sprendimas byloje *Piersack v. Belgium*, pareiškimo nr. 8692/79.
26. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1984 m. birželio 28 d. sprendimas byloje *Campbell and Fell v. the United Kingdom*, pareiškimo nr. 7819/77.
27. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1989 m. vasario 22 d. sprendimas byloje *Barfod v. Denmark*, pareiškimo nr. 11508/85.
28. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1989 m. gegužės 2 d. sprendimas byloje *Hauschildt v. Denmark*, pareiškimo nr. 10486/83.
29. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1989 m. birželio 22 d. sprendimas byloje *Langborgen v. Sweden*, pareiškimo nr. 11179/84.

30. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1995 m. balandžio 26 d. sprendimas byloje *Prager and Oberschlick v. Austria*, pareiškimo nr. 15974/90.

31. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. gegužės 20 d. sprendimas byloje *Pullar v. the United Kingdom*, pareiškimo nr. 22399/93.

32. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. liepos 15 d. sprendimas byloje *Mežnaric v. Croatia*, pareiškimo nr. 10955/03.

33. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. rugsėjo 5 d. sprendimas byloje *Salov v. Ukraine*, pareiškimo nr. 65518/01.

Literatūra

34. BIRMONTIENĖ, T. Konstitucinės teismų nepriklausomumo doktrinos bruožai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2013, nr. 3(31).

35. BUTKEVIČIUS, L.; KŪRIS, E.; ŠINKŪNAS, H. Teisėjų asmeninio nepriklausomumo garantijos. Iš *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2011.

36. GRISKEVIČ, L. *Autentiškos teismų sistemos sukūrimas Lietuvoje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013.

37. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*, I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.

38. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Amicus curiae brief for the constitutional court of „The former Yugoslav Republic of Macedonia“ on amendments to several laws relating to the system of salaries and remunerations of elected and appointed officials. Venice, 2010 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)038-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)038-e)>.

39. GINDER, J. *Guaranties of Judicial Independence*. *Juridica international*, 1996, p. 75–76, [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.juridicainternational.eu/?id=12423>>.

40. HALMAL, G. From the „Rule of Law Revolution“ to the Constitutional Counter-Revolution in Hungary. Iš *European Yearbook on Human Rights*, Vol. 12. Vienna: Neuer Wissenschaftl flicker, 2012.

41. MASNEVAITĖ, E.; ŠINKŪNAS, H. Teismų nepriklausomumo samprata. Iš *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2011.

42. NEKROŠIUS, V. 2011 metų civilinio proceso novelos. Ar pasiekti tikslai? Iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis*: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys *Liber Amicorum* profesorius Jonui Prapiečiui. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumnai draugija, 2012.

43. RUSSELL, P. H.; O'BRIEN, D. *Judicial Independence in the Age of Democracy: Critical Perspectives from around the World*. Charlottesville, Va., London: University Press of Virginia, 2001.

44. STEVENS, R. *The Independence of the Judiciary*. Oxford: Calendron Press, 1993.

45. SHETREET, S. Judicial Independence: New Conceptual Dimensions and Contemporary Challenges, in SHETREET, S.; DESCHENES, J. *Judicial Independence*. Dordrecht/Boston/Lancaster: Martinus Nijhoff Publishers, 1985.

46. TEISĖS INSTITUTAS. *Tarėjų instituto Lietuvos Respublikoje įsteigimo tikslingumas ir galimybės*, 2004 [interaktyvus. Žiūrėta 2014-11-03]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/owa-bin/awarepl/inter/owa/U0125360.doc>>.

47. VALANČIUS, V. *Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.

Kiti šaltiniai

48. Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 17 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas nr. XIIP-664(2) [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=466664&p_tr2=2>.

49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas nr. XIIP-1134 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458441&p_tr2=2>.

50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 19 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas nr. XIIP-1815 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=470973&p_tr2=2>.

51. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 84 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas nr. XIIP-1788 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. birželio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaies-ka.showdoc_l?p_id=470667&p_tr2=2>.

52. Administraciniai teismai. Laikas reformuoti [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuvoje/administraciniai-teismai-laikas-reformuoti/155661>>.

53. Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa. I dalis: reprezentatyvios Lietuvos visuomenės apklausos rezultatų pristatymas. Lietuvos mokslo tarybos visuotinės dotacijos projektas VPI-3.1-ŠMM-07-K-03-085 „Ekonominės krizės (recesijos) iššūkiai teisės viešpatavimui ir žmogaus teisėms“. Vykdytojas: UAB „Faktus Dominus“. Kaunas, 2014.

54. Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos visuomenės bei atskirų tikslinių grupių apklausa. II dalis: tikslinių grupių apklausos rezultatų pristatymas. Lietuvos mokslo tarybos visuotinės dotacijos projektas VPI-3.1-ŠMM-07-K-03-085 „Ekonominės krizės (recesijos) iššūkiai teisės viešpatavimui ir žmogaus teisėms“. Vykdytojas: UAB „Faktus Dominus“. Kaunas, 2014.

55. Konstitucinė krizė [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/aurelija-stancikiene.-konstitucine-krize>>.

56. Konstituciniame Teisme gautų ir išnagrinėtų prašymų ir paklausimų statistiniai duomenys 1993–2014 m. [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/Statistika.html>>.

57. Kretingos rajono apylinkės teismo 2012 m. darbo apžvalga [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/172/download/1128.html&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ei=PtUbVKebMaOCzAPbxYLQCCQ&ved=0CBgQFjAB&sig2=kGcpUW2mf00inu9maHu6w&usq=AFQjCNGTnfsy5wt6g9ROqeCgP8BvUNZHbg>>.

58. Lietuvos Respublikos teismų sistemos veiklos procesų analizė, 2010, [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/dokumentai/teismu%20maketas.pdf>>.

59. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. Metinis veiklos pranešimas, 2009 m. [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lvat.lt/lt/teismu-praktika/teismo-metiniai-pranesimai.html>>.

60. Metus bylų nagrinėjimo laukiančiuosius teismai tikisi paguosti elektroniniais laiškais, 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/metus-bylu-nagrinejimo-laukianciu-sius-teismai-tikisi-paguosti-elektroniniais-laiskais.d?id=47921601>>.

61. Premjeras norėtų apriboti Konstitucinio Teismo galias [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/premjetas-noretu-apriboti-kt-galias>>.

62. Seime sklando idėja apriboti Konstitucinio Teismo galias [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrt.lt/naujienos/ekonomika/4/29475/seime_sklando_ideja_apriboti_konstitucinio_teismo_galias>.

63. Sprendimas dėl atlyginimų tebepersekioja [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/sprendimas-del-atlyginimu-tebepersekioja.d?id=65812814>>.

64. Teismai dziaugiasi, bylos nagrinėjamos sparčiau [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/teismai-dziaugiasi-bylos-nagrinejamos-sparciau.d?id=64393942>>.

65. Teismų reforma kelia abejonių [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pajurionaujienos.com/?act=exp&sid=10624>>.

66. Trakų rajono apylinkės teismo 2011–2013 metų strateginės veiklos planas, 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://traku.teismas.lt/veikla/Strategija%20_2011-2013.doc>.

67. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinių teisės katedros Civilinio proceso ir romėnų teisės instituto 2013 m. gruodžio 15 d. išvada „Dėl Teisėjų tarybos pateiktos teismų reformos projekto“.

CHALLENGES OF ECONOMIC CRISIS TO INDEPENDENCE OF JUDICIARY

Dainius Žalimas, Elena Masnevaitė

S u m m a r y

Although independence of judiciary has become a universal principle, but in practice it is still sometimes subject to challenges. As the mission of the judiciary is to ensure legitimacy by defending human rights from arbitrary acts of other branches of state power, there is inevitable tension between the judiciary and other branches of state government. The

executive and the legislature may sometimes seek to influence the court in various ways – influencing the selection and appointment of judges, decreasing the remuneration and other social benefits of judges, expressing will to limit the powers of the judiciary, refusing to implement judicial decisions or ignoring them. These and other threats to independence of the judiciary are likely to increase during the economic crisis when the society suffers from asperities and is full of tensions. In order to achieve economic stabilization, human rights and freedoms, and its most significant protection guarantee – the independence of the judiciary, are often pushed to the background. Therefore it is often claimed that one of the consequences of the global economic recession is a global human rights crisis.

The subject of this article is the specific challenges of the economic crisis of 2008–2012 in Lithuania posed to the main elements of the principle of judicial independence: independence of individual judges and institutional independence of the judiciary. These challenges are mostly related to two types of tension: the tension between law and politics, which arose due to verification and outlawing by the judiciary of some decisions of political power on the measures to overcome the economic crisis, and the tension between law and society, which arose due to the fact that the society not always accepted (or even was encouraged not to accept) the decisions of the judiciary assessing the legality of the measures taken by political power to overcome the economic crisis. This article aims to assess the impact of the economic crisis to the independence of the judiciary. The research done in this article seeks to verify the hypothesis that the guarantees of judicial independence (and human right to judicial defense) are diminished during the economic recession. The research was conducted by applying analytical, systematic, comparative, descriptive and quantitative analysis research methods.

This research led to the conclusion that economic crisis threatened both the said elements of the principle of independence of the judiciary. The reduction of the most important social guarantees of a judge (salary, pension), i.e. the concrete measures found incompatible with the Constitution, can be regarded as an encroachment to the (procedural) independence of the judge. Reduced funding for the courts, taking into account the increased workload of the courts, as well as the reduced social guarantees of judges, can be seen as disproportionate anti-crisis measure that threatened the institutional independence of the judiciary. In addition to these challenges, the Constitutional Court due to its special role in assessing the anti-crisis measures also had to face significantly increased criticism by the representatives of the political branch of state government, which could be seen as a certain pressure on the Constitutional Court in the decision making process. Apart from that, these economic crisis challenges to independence of the judiciary has certainly influenced the public's perception of the entire judiciary system and reduced public confidence in the judiciary, hence this situation has posed an immense threat to the appearance of independence of the judiciary. However, it should be noted, that the economic crisis has also lead to some positive reforms in the judicial system, which might not have been taken in a different situation – the adoption of procedural and other changes in the legislation, which was intended to promote the efficiency of judicial procedure, as well as the reorganization of some district courts, which helped to optimize the resources of those courts, and the inclusion of the representatives from the society into the activities of the judiciary system. Thus the above mentioned hypothesis has been confirmed in part, i.e. apart from the typical threats to the judicial independence, the economic crisis also opened some opportunities to optimize the judiciary activities increasing efficiency of judicial defense.

Įteikta 2014 m. lapkričio 17 d.

Priimta publikuoti 2015 m. sausio 28 d.